

УДК 811.111.34

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.24>**Н. В. Коротка**доцент кафедри мовних дисциплін
Державного університету інфраструктури та технологій

ПРОБЛЕМА СИНОНІМІЇ В ПЕРЕКЛАДІ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВИШІВ

У статті досліджено проблему синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів. Особливу увагу приділено розгляду явища синонімії у термінознавстві. Обґрунтовано ключові терміни. Проаналізовано теоретико-методологічні основи проблеми синонімії англійської юридичної термінології. Окреслено основні методичні принципи і критерії, що здатні забезпечити ефективність навчання студентів немовних ВНЗ в аспекті правильного розуміння синонімічної правничої термінології юридичних текстів та доцільного її використання під час складання юридичної документації. Запропоновано шляхи подолання перекладацьких труднощів під час роботи над юридичними текстами у процесі навчання студентів немовних вишів.

Зокрема, зауважено, що під час перекладу юридичних термінів-синонімів необхідно бути дуже уважними та обережними, щоб це не призвело до ускладнення сприйняття та розуміння юридичного тексту. Під час розгляду юридичної термінології в перекладацькому аспекті важливо враховувати, що юридичні терміни, що мають повні еквіваленти, як правило, позначають одні й ті ж поняття в англійській та українській мовах. У роботі окреслено основні підходи до перекладу юридичних термінів-синонімів, які є відсутніми в юридичній системі української мови та можуть бути представленими приблизними відповідниками за допомогою дескриптивного перекладу, калькування, транскрибування та транслітерації. У дослідженні здійснено перекладацький аналіз англійських термінів у галузі юриспруденції. Відзначено, що під час перекладу термінів-синонімів слід обов'язково спиратися на контекст та перевіряти контекст використання англійського терміна в оригіналі, враховувати географічні і країнознавчі реалії, намагатися правильно підібрати лексичний відповідник терміна або використати кальку, а також обов'язково дотримуватися принципів гуманізму і толерантності. Проведене дослідження дало змогу виявити найпоширеніші способи перекладу термінів-синонімів англійської мови. Розглядаючи особливості перекладу юридичної термінології, зауважимо, що студентам-юристам необхідно ґрунтуватися на лінгвістичних, етнічних факторах і близькості сенсу між текстами оригіналу і перекладу, що є ключовими аспектами юридичного перекладу.

Ключові слова: юридична термінологія, синонімія термінів права, труднощі перекладу, англійська мова, студенти немовних ВНЗ.

Постановка проблеми. Актуальність наукового пошуку цієї статті зумовлена тим, що в сучасному світі володіння англійською мовою є запорукою успішної професійної реалізації, зокрема у правничій галузі. Мовна підготовка в немовному ВНЗ є невід'ємним компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців, які повинні знати лексико-граматичний мінімум із юриспруденції в обов'язку, необхідному для роботи з іншомовними текстами у процесі професійної юридичної діяльності, читати і перекладати іншомовні тексти професійної спрямованості, володіти навичками професійного спілкування іноземною мовою. Знання певної англійської юридичної термінології, розвиток навичок і вмінь оперування цією термінологією в комунікативних цілях не лише слугує для розвитку лінгвістичної компетенції, а й є основою для успішного комплексного розвитку інших складових частин іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетенції: мовленнєвої (прагматичної), соціокультурної

(соціолінгвістичної), компенсаторної, навчально-пізнавальної компетенцій. Від рівня оволодіння юридичною термінологічною лексикою в активній або пасивній формі залежить ступінь розвитку і вдосконалення комунікативних умінь за чотирма основними видами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання та письмо) в межах досліджуваних спеціальних тем, умінь планувати свою мовну і немовну поведінку у професійних ситуаціях. Грамотне вживання юридичних термінів стає необхідною умовою професійного зростання та кар'єрного росту майбутніх юристів. Проте синонімія англійської правничої термінології може викликати певні труднощі, адже потребує вміння точно визначати необхідний термін, розрізняти смислові відтінки термінів-синонімів.

Проблема синонімії є однією з основних і найбільш важливих проблем сучасного термінознавства. Необхідність дослідження термінологічної синонімії зумовлена завданнями термінологічної практики, зокрема реалізацією

адекватного перекладу. Відомо, що наявність декількох синонімічних термінів викликає прагнення знайти між ними різницю, що може призвести до спотворення змісту. Водночас використання різних термінів викликає невпевненість у тому, що йдеться про одне й те ж поняття. Це призводить до ускладнення взаєморозуміння і викликає незліченні суперечки про терміни.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що проблема синонімії у перекладі юридичних текстів англійської мови є об'єктом пильної уваги науковців. Це питання неодноразово ставало предметом різних наукових розвідок. Зокрема, особливості синонімічних термінів досліджувалися у працях багатьох науковців, таких як О. Пономарів, О. Ушаков, В. Савицької, А. Піголкін, В.Н. Комісаров, Я.І. Рецкер, І.В. Корунець, А.В. Федоров, А.Д. Швейцер, Т.А. Казакова, П. Ньюмарк та інші теоретики та практики термінознавства і перекладу. У їхніх роботах висвітлено явище синонімії правничої термінології, розкрито сутність техніки та специфіки юридичного перекладу з урахування проблеми синонімії. Роботи цих авторів значною мірою сприяли вивченню теорії, практики та досвіду перекладу синонімічної юридичної термінології. Вони зробили істотний внесок у вивчення проблеми складнощів перекладу англійськомовних юридичних текстів, які містять терміни-синоніми, та шляхів подолання цих труднощів. Таким чином, питання синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови досліджується значною кількістю вітчизняних та закордонних науковців, у роботах яких відображено теоретичні та практичні аспекти юридичного перекладу. Роботи цих авторів становлять теоретичну та методологічну основу роботи.

Незважаючи на те, що вивчення питання синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови неодноразово ставало об'єктом вивчення в межах лінгвістичних студій, питання навчання студентів немовних вишів цих лінгвістичних нюансів потребує подальшого розроблення.

Метою статті є дослідження проблеми синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів.

Поставлена мета досягається шляхом розв'язання таких основних **завдань**:

- здійснити аналіз джерельної бази з проблеми дослідження;
- обґрунтувати ключові терміни;
- проаналізувати явище синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови та запропонувати шляхи подолання перекладацьких труднощів під час навчання студентів немовних вишів.

Для вирішення поставленої мети у дослідженні ми використовували загальнонаукові та спеціальні **методи наукового пошуку**, основними

з яких є: метод суцільної вибірки, метод аналізу та синтезу, метод перекладацького аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що її результати дають можливість актуалізувати знання та розширити уявлення про проблему синонімії у перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Синонімія в термінознавстві передбачає наявність різних термінів на позначення одного й того самого чи близьких за значенням понять. Терміни, які є рівнозначними за своєю семантикою, часто називаються дублетами. Вони здатні паралельно функціонувати на певному етапі розвитку термінологічної системи.

Синонімічні терміни юриспруденції відображають не лише відтінки смислу, а й час прийняття законодавчих актів, якому притаманна на той час розповсюджена в суспільстві термінологія [9, с. 78].

На думку Ю. Зайцева, синонімія у текстах нормативно-правових актів стає результатом їх фактично перекладного характеру. Тобто україномовний текст де-факто є вторинним [3, с. 102].

Результати аналізу джерельної бази з проблеми дослідження свідчать про те, що синонімічні відношення в науковому тексті інтерпретуються і оцінюються лінгвістами по-різному. Найчастіше це свідчить про їх недостатньо повну вивченість та непорядкованість юридичної термінології, тому синонімію прийнято вважати великим недоліком будь-якої терміносистеми, зокрема й юридичної. У термінології синонімія найчастіше є небажаним явищем, оскільки синоніми можуть робити спілкування більш складним та призводити до неточного розуміння юридичного тексту. Небезпека термінів-синонімів правничого тексту полягає у тому, що адресант може хибно витлумачити їх значення, вирішивши, що йдеться про різні поняття, хоча насправді мовець має на увазі одне й те саме.

Наприклад, із метою усунення неточностей у вживанні синоніми «термін» і «строк» у ст. 251 Цивільного кодексу України [1] отримують різне значення, а отже, не можуть уживатися як рівнозначні.

Проте не можна вважати, що вчені одностайні в думці про те, що синонімія є негативним явищем юридичної термінології. Частина мовознавців вважає, що синонімію в термінології слід розуміти як корисний семантичний процес, що сприяє семантичному розвитку терміносистеми права загалом. Множинність термінів на позначення окремих правових понять є характерною рисою ранніх стадій розвитку юридичної терміносистеми англійської мови, коли ще не відбувся природний (і свідомий) відбір кращого терміна, а було кілька варіантів для одного і того ж поняття. Коли одне й не саме наукове поняття отримує декілька назв, із часом це дає можливість шляхом від-

бору визначити найбільш доцільні мовні засоби для його позначення, які б відповідали нормативним вимогам.

Іноді використання синонімів у законодавчому тексті необхідне з метою уникнення великої кількості повторень і, як наслідок, стилістичних недоліків тексту. Проте варто пам'ятати, що синоніми можуть завдати шкоди чіткості й однозначності законодавчого акта. Використання синонімів із метою стилістичного прикрашення понять того чи іншого законодавчого акта є неприпустимим.

На думку М.І. Любченко, синонімія в тексті нормативно-правового акта слугує для уточнення думки нормотворця та полегшення сприйняття тексту, наприклад: «земельна частка» («пай»), «виділення в натурі» («на місцевості») тощо [5, с. 143].

До юридичних термінів-синонімів існує низка вимог. Зокрема, недопустимо використовувати так звані квазисиноніми, тобто слова і словосполучення, які не перебувають у синонімічному ряду. Водночас не дозволяється вживання синоніма, який неточно відбиває відтінок значення відповідного поняття. Пошук доцільного синонімічного слова має бути дуже ретельним, адже невдало підібраний синонім може дезорієнтувати реципієнта. Крім того, необхідно пам'ятати про недопустимість синонімічної надлишковості. Маємо на увазі той факт, що через значну кількість синонімів, а також зловживання ними може знижуватися ефективність розуміння законодавчих текстів, яким притаманне суворе «дозування» синонімічних термінів [2, с. 152–153; 8, с. 393].

Результатом синонімії стають не лише стилістичне багатство юридичної мови, а й додаткові проблеми в процесі її вивчення і викладання. Приміром, необхідно знати різницю у вживанні близьких за значенням лексем «cite» та «quote», оскільки для англійського права посилання на прецедент має першорядне значення, від правильного застосування цих дієслів теж буде залежати дуже багато. Тому вкрай важливо пам'ятати, що дієслово «cite» позначає цитування думок певного авторитета із зазначенням місця, де можна більш детально ознайомитися з ними. Водночас під дієсловом «quote» мається на увазі повторення чиїхось точних слів та подання їх у лапках.

З огляду на тотожність і відмінність семантики юридичних термінів в англійській мові можна виокремити:

– абсолютні або повні синоніми – характеризуються повним збігом семного складу, що є відображенням ідентичних семантичних ознак. Такі синоніми є результатом зіткнення запозичень, кальок і термінів, створених на базі рідної мови, наприклад: *individual* – *person* (особистість); *border* – *frontier* (межа); *to own* – *to possess* (володіти); *to prohibit* – *to forbid* (забороняти); *power* – *state* – *nation* (державна) тощо;

– відносні (синтаксичні) або часткові синоніми – критерієм є ступінь тотожності компонентів їх значення. Наприклад, в англійській мові у терміна *lawyer* існує кілька відносних синонімів: *barrister* – вище звання адвоката в Англії, від англ. *barrister*, від *bar* – бар'єр, яким судді відокремлюються від підсудних. Завданням баристерів є ведення справ і виголошення промов перед судом. Соліситори та аторнеї, на відміну від баристерів, уповноважені лише до подачі паперів і документів. У Великобританії *solicitor* називають категорію адвокатів, спеціалізацією яких є самостійне ведення справ у магістратських судах графств і міст-графств і підготовка матеріалів для баристерів, які є адвокатами більш високого рангу.

Отже, з такими нюансами стикаються студенти немовних вищих навчальних закладів під час вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. Метою навчання іноземної мови студентів немовних ВНЗ стає практичне її використання у майбутній професійній діяльності. Під час перекладу термінів студенти повинні знати їх основні характеристики – однозначність, незалежність від контексту і системність. При цьому вони повинні враховувати, що термін – це реалія, що має історичну та географічну локалізацію. Для студентів-юристів під час вивчення іноземної мови важливо звернути особливу увагу саме переклад термінів, які несуть основне інформаційне навантаження. Слід підкреслити, що не можна опанувати англійську юридичну термінологію, обмежившись простим заучуванням запропонованого викладачем переліку слів. Перед студентами стоїть більш складне завдання, вирішити яке можна тільки за наявності солідної мовної підготовки, відповідних перекладацьких умінь і великих знань у галузі як вітчизняного, так і зарубіжного права [7, с. 43–60].

Згідно з практикою перекладів, наявність синонімічних рядів англійської юридичної термінології і відсутність її еквівалентів в українській мові є досить поширеним явищем. Вони не лише відрізняються в кількісному відношенні, але і переважають у якісно-змістовному. В англійській мові шкала синонімів ширша, ніж в українській. Одному поняттю в мові оригіналу може відповідати декілька синонімів, обсяг значення понять може суттєво відрізнятись, до того ж визначене поняття може не існувати в мові перекладу.

Шляхи подолання перекладацьких труднощів під час навчання студентів немовних вишів полягають у такому. Нааперед для того, щоб уникнути труднощів під час перекладу термінів-синонімів українською мовою, слід користуватися:

– транслітерацією – відтворенням англійського терміна по літерах, наприклад: запозичення терміна за допомогою транслітерації з поясненням (*solicitor* – соліситор – юрист, що проводить

збір матеріалів для пред'явлення в суді і вирішує справи в досудовому порядку);

– транскрипцією – відтворенням (у межах можливого) фонетичного звучання англомовного слова;

– описовим (дескриптивним) перекладом – використовується в тих випадках, коли словник не дає прямого відповідника терміну, а тому перекладач змушений вдаватися до опису, який дозволяє точно передати зміст слова в контексті, наприклад «*Bail Court*» – процесуальний суд; переклад за допомогою описового обороту (*alien declarant* – іноземець, який подав заяву про громадянство) тощо;

– калькуванням (дослівним перекладом) – дає змогу точно передати всі компоненти термінологічного словосполучення з мінімальним спотворенням його сенсу, наприклад семантичне калькування (*art and part* – зачинщик злочину); послівний переклад термінологічних словосполучень *Department of Justice* – міністерство юстиції;

– пошуком еквіваленту – юридичний аналіз, кваліфікація поняття і пошук аналогічного в українському праві, наприклад: *ex parte* – односторонній в протиставленні з *adversary proceeding* – позовне провадження перекладається як «справа без відповідача»).

Таким чином, можна говорити про такі практичні рекомендації для студентів немовних ВНЗ під час перекладу юридичних термінів-синонімів:

– у разі багатозначності терміна слід спиратися на контекст, наприклад: *rate* – у словосполученні *interest rate* – відсоткова ставка, а в словосполученні *inflation rate* – рівень інфляції;

– важливо враховувати географічні і країнознавчі реалії, наприклад: *Michigan State University* – це не «Мічиганський державний університет», а «Університет штату Мічиган»;

– перед вживанням у тексті перекладу того чи іншого терміна необхідно перевірити контекст використання англійського терміна в оригіналі, наприклад: *Хендз-он* – від англ. *hands-on* – дослівно «взяти в свої руки» – відхід від пасивного управління і безконтрольного надання грошових засобів та перехід до активної участі в процесі реалізації проекту;

– у разі відсутності еквівалента в мові перекладу слід намагатися правильно підібрати лексичний відповідник терміна або використати кальку, наприклад: *saucis* – кокус (іноді у множині – кокуси) – процедура первинного висування кандидатів у президенти від політичних партій США);

– обов'язково дотримуватися принципів гуманізму і толерантності під час перекладу, наприклад: *the disabled* – особи з інвалідністю, а не «інваліди»).

Висновки і пропозиції. Терміни-синоніми, які відсутні в юридичній системі української мови, можуть бути представлені приблизними відповідниками за допомогою дескриптивного перекладу, послівного перекладу, транскрибування та транслітерації. Під час перекладу термінів-синонімів слід обов'язково спиратися на контекст та перевіряти вживання англійського терміна в оригіналі, враховувати географічні і країнознавчі реалії, намагатися правильно підібрати лексичний відповідник терміна або використати кальку, а також обов'язково дотримуватися принципів гуманізму і толерантності.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у більш детальному дослідженні та всебічному вивченні проблеми синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Власенко Н.А. Языковые и графические средства законодательной техники. *Законодательная техника* : науч.-практ. пособие / под ред. Ю. А. Тихомирова. Москва, 2000. С. 152–153.
3. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України). *Українське право : наук.-практ. часоп.* Київ, 1997. Чис. 3. С. 102.
4. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 154 с.
5. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
6. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов : Учебное пособие. Орел: ОГУ, 2005. 114 с.
7. Павлова И.П. Современный учебник иностранного языка для неязыкового вуза: проблемы и перспективы. *Приоритетные направления в обучении иностранным языкам*. М. : ИПК МГЛУ «Рема», 2011. С. 43–60.
8. Сырых В.М. Проблемы теории государства и права : учебник. М. : Эксмо, 2008.
9. Язык закона / С.А. Боголюбов, И.Ф. Казьмин, М.Д. Локшина [и др.] ; под ред. А. С. Пиголкина ; ВНИИ сов. гос. стр-ва и законодательства. М. : Юрид. лит., 1990. С. 78.

Korotka N. The problem of synonymy in the translation of legal texts into English when teaching students of non-language universities

The article highlights the problem of synonymy in the translation of English legal texts in the teaching of students of non-language universities. Particular attention is paid to the phenomenon of synonymy in terminology. Key terms are substantiated. The theoretical and methodological bases of the problem of synonymy of English legal terminology are analyzed. The main methodological principles and criteria that can ensure the effectiveness of teaching students of non-language universities in terms of correct understanding of synonymous legal terminology of legal texts and its appropriate use in compiling legal documentation are outlined. Ways to overcome translation difficulties while working on legal texts in the process of teaching students of non-language universities are suggested.

In particular, it was noted that when translating legal synonymous terms it is necessary to be very careful and cautious so that it does not complicate the perception and understanding of the legal text. When considering legal terminology in the translation aspect, it is important to keep in mind that legal terms that have full equivalents usually denote the same concepts in English and Ukrainian. The paper outlines the main approaches to the translation of legal synonymous terms, which are absent in the legal system of the Ukrainian language and can be represented by approximate equivalents through descriptive translation, tracing, transcription and transliteration. The study provides a translation analysis of English terms in the field of jurisprudence. It is noted that when translating synonymous terms, it is necessary to rely on the context and check the context of use of the English term in the original. It is also necessary to take into account geographical and ethnographic realities and try to choose the correct lexical equivalent of the term or use tracing. It is also important to adhere to the principles of humanism and tolerance in the translation process.

The study made it possible to identify the most common ways of synonymous legal terms translating. Considering the peculiarities of the translation of legal terminology, we note that law students need to be based on linguistic, ethnic factors and the closeness of meaning between the texts of the original and the translation, which are key aspects of legal translation.

Key words: *legal terminology, synonymy of legal terms, translation difficulties, English language, students of non-language universities.*